

Ambtsdragers en ethische vragen

Ambtsdragers komen in de pastorale praktijk in aanraking met talrijke ethische problemen. Hoe kunnen en moeten zij daarmee omgaan? Op die vraag proberen we in deze handreiking een antwoord te geven.

Wat is ethiek?

Ethiek is de bezinning op het morele handelen. Met andere woorden: in de ethiek wordt nagegaan hoe iemand zich dient te gedragen. Daarbij wordt geoordeeld op grond van waarden en normen. Om tot een oordeel over iemands gedrag te kunnen komen, worden in de samenleving verschillende maatstaven aangelegd. De maatstaf die boven alles geldt, is Gods Woord.

Gods Woord en ethisch handelen

Volgens Gods Woord is de mens in de eerste plaats een schepsel Gods. Dit betekent dat hij onder de heerschappij van de Heere valt. Gods Woord tekent de mens ook als een gevallen zondaar, omdat hij is afgeweken van Gods wil. Door de zonde is ook de ordening in de schepping aangetast en is er leed in het leven gekomen.

Dat blijkt ook in de ambtelijke praktijk waarin ambtsdragers soms voor moeilijke vragen gesteld worden omtrent wat goed is en wat kwaad.

Een ambtsdrager zal in vele zaken zijn positie moeten bepalen, zich een mening moeten vormen en beleid moeten formuleren. Gods Woord dient dan beslissend zijn. Dat wil niet zeggen dat voor alle ethische kwesties een pasklaar antwoord in de Bijbel te vinden is. Bezinning, biddend om de verlichting door God de Heilige Geest, is nodig om in ieder geval een antwoord te vinden dat overeenstemt met wat de Bijbel ons voorhoudt.

De houding van de ambtsdrager

Voor elke pastorale situatie geldt dat een ambtsdrager in het ambt staat. Een ambt dat hem door de grote Ambtsdrager Christus gegeven is. Dat mag en moet wegen. In ons pastorale handelen zal dan ook iets zichtbaar zijn van hoe de Heere Jezus omging met mensen. Hij was zelf: zachtmoedig en nederig (Matt. 11:29), ontdekkend en barmhartig (Joh. 4:1-30), wijs en voorzichtig (Joh.8: 1-11), eerlijk (Luk. 12:1-3). Ambtsdragers dienen Hem daarin na te volgen. Uit de brieven voegen we hier nog aan toe: bescheiden (Filip. 4:5), vermanend, vertroostend, ondersteunend en lankmoedig (1 Thess. 5:14). Welke ambtsdrager moet hier niet beschaamd het hoofd buigen? Dit moet leiden tot het gebed om de leiding van de Heilige Geest om in afhankelijkheid van de Heere iets te mogen beoefenen van de genoemde gaven.

Het omgaan met ethische kwesties

Een ambtsdrager kan met talrijke ethische zaken in aanraking komen. Als iemand daarbij hulp vraagt, wordt ámbtelijke hulp geboden. Een ambtsdrager functioneert niet als jurist, dokter of psycholoog, ook al zijn er raakvlakken met de terreinen waarop dezen werken.

Ethische kwesties behoeven door gemeenteleden niet per definitie als problematisch beleefd te worden, als zaken waarover ze in gesprek willen komen met een ambtsdrager. Bij huwelijksproblemen en incest is het duidelijk dat er grote zorgen zijn. Dan leggen gemeenteleden meestal zelf het contact met de ambtsdrager. Denken we echter aan de ethische vragen rond geboorteregeling en geldbesteding, dan is dit minder vanzelfsprekend.

Wanneer moet een ambtsdrager zich geroepen weten om zélf initiatief te nemen tot het gaan bespreken van een ethische kwestie? Dit is in de eerste plaats aan de orde bij zichtbare of vermoede zonden tegen de geboden van de Heere. En verder wanneer worstelingen met ethische dilemma's gesignaleerd worden. Medische ingrepen in verband met onvruchtbaarheid of (keuzes voor opleidingen tot) beroepen die op gespannen voet staan met een bijbelse levensstijl, kunnen hier als voorbeeld dienen.

Sommige ethische vragen worden de ambtsdrager dus als het ware in de schoot geworpen, terwijl hij andere zelf aan de orde stelt. Het is nuttig om voor beide situaties in algemene zin enige richtlijnen aan te reiken hoe hij hierin kan optreden. Daarbij sluiten we onder andere aan bij de eerder uitgekomen *handreiking verantwoord ambtelijk handelen in moeilijke pastorale situaties*.

Voorlichting op het terrein van ethische kwesties is bepaald niet overbodig. Ook niet voor ambtsdragers met een jarenlange ervaring in het ambt. Gezamenlijke bezinning is ook van belang om te bereiken dat verschillende ambtsdragers van eenzelfde kerkenraad op eendere wijze reageren op vragen die op hen afkomen. We moeten ons bewust zijn van het gevaar van situatie-ethiek. Dan zeggen we over dezelfde zaken in verschillende situaties niet hetzelfde. Dan laten we ons bij het bepalen van onze mening meer leiden door de situatie die we aantreffen dan door het Woord van God. Uiteraard houdt dit niet in dat we geen rekening behoeven te houden met de concrete situatie waarin iemand zich bevindt. Maar wel dat ondanks alle verschil van situatie de normen en waarden van Gods Woord algemeen geldend zijn (Pred. 12:13).

Reageren op ethische vragen

Wat is van belang in de situatie dat ethische vragen door de ander aan de orde gesteld worden? Genoemd worden vier belangrijke richtlijnen:

- a. *Luister eerst en stel elke beoordelende reactie uit.*
Aandachtig luisteren getuigt van respect en belangstelling. Hierdoor wordt het vertrouwen gewekt bij de ander dat een basis vormt om door te kunnen vragen en straks te kunnen reageren. Omdat ethische vragen altijd ingewikkeld zijn (anders werden ze u niet voorgelegd), is het ongewenst en ongepast om snel een oordeel klaar te hebben.
- b. *Vraag voorzichtig en tactvol door totdat u de feiten kent.*
Ethische problemen liggen vaak gevoelig. Dit vereist een voorzichtige bejegening. Dat wil niet zeggen dat er geen heldere, directe vragen gesteld moeten worden. Als feiten niet vaststaan, kunt u immers nooit goed onderbouwd reageren. Probeer ook de kern van het probleem helder te krijgen.

Waarop is het probleem gebaseerd: de Bijbel, persoonlijke geloofsbeleving of houdt het verband met de omgeving (bijvoorbeeld de familie)?

- c. *Beslis weloverwogen of u in staat bent op een goede manier direct te reageren of dat het beter is eerst na te denken over de situatie/vraag, zonodig met een andere ambtsdrager.*

Het is afhankelijk van de ingewikkeldheid van een ethische vraag, van de afweging van de feiten én van uw inzicht in een kwestie of u direct kunt reageren of liever even nadenkt of overlegt. Het gaat erom dat u op een adequate manier kunt ingaan op wat gevraagd wordt. Overleg (zonder hem of haar namen te noemen) met een deskundige kan u daarin helpen. Voorzichtigheid en weloverwogenheid zullen vaak leiden tot het nemen van bedenktijd. Dit wordt door gemeenteleden gewaardeerd!

- d. *Neem bij alle reacties Gods Woord als uitgangspunt en formuleer uw reactie ook vanuit de Schrift.*

Dit is de meest fundamentele opmerking. Tegelijkertijd wordt hier ook een hoge eis aan de ambtsdrager gesteld. Maar alleen een in liefde spreken vanuit Gods Woord heeft (en houdt) waarde.

Ethische kwesties aan de orde stellen

Als u zich geroepen weet – vanwege uw ambt! – om zelf een ethische kwestie aan de orde te stellen, is het volgende belangrijk:

- a. *Weeg goed af of er geen persoonlijke of andere onoorbare motieven bij u meespelen.*

Het is zaak om te weten of de eer van de Heere en het welzijn van de naaste en gemeente u dringen om ergens over te beginnen. Alleen dan hebt u werkelijk grond onder de voeten om iemand aan te spreken. Als nieuwsgierigheid, ergernis, betweterigheid in 'middelmattige zaken' en wat dies meer zij u (mede) iets doen bespreken, zit u verkeerd. En uw actie zal niet goed aflopen.

- b. *Snijdt de kwestie tactvol en bewogen aan.*

Iemand aanspreken ligt gevoelig. Voorzichtigheid, respect en liefde zijn daarbij van beslissend belang. Zij winnen iemand in en nodigen uit om te antwoorden.

- c. *Wees volstrekt open en duidelijk over wat u bedoelt.*
Vermijd vage, wijdlopijge omschrijvingen en zeg of vraag wat u werkelijk bedoelt. Tact en helderheid zijn niet strijdig met elkaar.
- d. *Geef de ander de tijd om te reageren.*
Tijdsdruk of morele druk zijn strijdig met de ernst waarmee u bewogen bent om iets zelf aan de orde te stellen. Iemand kan erop zitten te wachten. Maar vaak overvalt u dan iemand met een vraag of opmerking. In het laatste geval kan het goed zijn om – als dat mogelijk is – iemand rustig de tijd te geven om na te denken over de zaak die u aan de orde wilt stellen en er later op terug te komen.
- e. *Luister goed naar de reactie.*
Goed luisteren lijkt vanzelfsprekend, maar is het niet. Als u al 'weet' hoe een kwestie in elkaar zit voordat de ander heeft kunnen reageren, is er geen aandacht voor de reactie meer mogelijk.
- f. *Reageer open en helder op die reactie.*
Van een ambtsdrager die iets aan de orde stelt, mag een duidelijk en openhartig antwoord verwacht worden. Gemeenteleden mogen weten waar ze aan toe zijn en hoe u de situatie en eventueel hun gedrag waardeert.

Begeleiding bij ethische problemen

Niet elk ethisch probleem vraagt om langdurige pastorale aandacht. Soms is een enkel gesprek voldoende om duidelijkheid te verschaffen of gemeenteleden te helpen een verantwoord besluit te nemen. De ambtelijke zorg is hierbij relatief eenvoudig en overzichtelijk.

Anders is het wanneer volhard wordt in gedrag dat de toets van Gods Woord niet kan doorstaan. Dan zal de ambtelijke zorg zich over langere tijd uitstrekken en kan ook tucht in beeld komen. Dat laatste aspect laten we nu rusten omdat tucht om afzonderlijke bezinning vraagt. Andere situaties kunnen weer langdurige aandacht vragen, omdat er onmacht is om wijzigingen in de omstandigheden of in het gedrag aan te brengen. Waar het dan op aankomt, is pastoraat-met-een-lange-adem. Kernwoorden daarbij zijn trouw en volharding.

Tot slot nog enkele richtlijnen die ambtsdragers voor uitputting kunnen behoeden:

- a. *Onderscheid scherp tussen persoon en probleem.*

Liefde tot de medemens die aan uw pastorale zorg is toevertrouwd, voorkomt dat u zich gaat ergeren als ethisch ontoelaatbaar gedrag hardnekkig blijkt te zijn. Een betrokken ambtsdrager mag het kwaad streng veroordelen, maar mag daarbij niet de persoon vernederen.

- b. *Spreek altijd vanuit Gods Woord en word nimmer hulpverlener.*

Hoezeer allerlei technieken uit de hulpverlening ook van nut lijken te zijn, blijf altijd ambtsdrager en spreek en handel vanuit Gods Woord. Dat is uw kompas. Het is ook het enige wat niet kan worden weersproken!

- c. *Neem geen enkele verantwoordelijkheid op u die niet bij de ambtsdrager thuishoort.*

Bij ernstige problemen kan er een krachtig beroep op een ambtsdrager gedaan worden om in velerlei opzicht een helpende hand te bieden. Voorkom dat dit de ambtelijke zorg gaat overheersen of zelfs gaat blokkeren.

- d. *Bezoek zonodig over een lange periode, geregeld maar niet te frequent.*

Sommige ambtsdragers – maar het is een minderheid – kunnen het volhouden om iemand een jaar lang elke week te bezoeken. Maar hoe lang zullen ze het daarna nog voortzetten? Het grote risico van te vaak bezoeken is dat er onderlinge afhankelijkheid ontstaat, die niets meer met ambtelijke zorg te maken heeft. Bovendien wordt ten koste van andere gemeentelieden onevenredig veel aandacht besteed aan één gemeentelid of gezin. Jarenlange maar laag-frequente bezoeken vormen daarentegen een heilzaam evenwicht waar ieder mee gediend is.

Literatuur

- D.J. Atkinson, D.H. Field, (ed.), *New dictionary of Christian ethics and pastoral theology*, Leicester 1995.
- Commissie van de Generale Synode 1983,1987, *Ethisch methodische notities*, Utrecht 1989.
- Commissie Kerkrecht van de Generale Synode 1998, *In orde, Handleiding en toelichting bij de kerkelijke rechtspraak*, Utrecht. 1999.
- Deputaatschap ADZ (red.), *Het ambtelijk gesprek*, Woerden 1993.
- Deputaatschap DMZ (red.), *De gemeente in een ik-gerichte maatschappij*, Woerden 2000.
- Deputaatschap DMZ (red.), *Verantwoord ambtelijk handelen in moeilijke pastorale situaties*, Woerden 2002.
- J. Douma, *Medische Ethiek*, Kampen 1997.
- J. van der Wal, *Psychische nood, Ambt, gemeente en hulpverlening*, Heerenveen 1998.